

Pentsamenduaren marruskadura: etika eta praktika komunitateak aroztegiko batzarrean

Antonio Casado da Rocha

*UPV/EHUko Balioen Filosofia eta Gizarte Antropologia
Saileko ikertzailea eta irakaslea*

Uteoria (Scharmer 2018) da metodologia bat, zeinak pentsamendu sistemikoa, gizarte berrikuntza eta eraldaketa biltzen dituen hainbat praktika eta printzipioen bitartez. Gaur egun sistema globalak pairatzen duen krisia kultura arazotzat ulertzen du U teoriak, eta krisia gainditzeko «sistema eragilearen» barne eraldaketa proposatzen du. Teoria hori Joxe Azurmendiren hainbat testurekin alderatzea da artikulu honen helburua, mugimendu kooperatibistari buruzko bere gogoe-tak direla medio.

Bestalde, «pentsamenduaren marruskaduraz» ere arituko gara, etikak praktikatik zer eta nola hartzen duen aztertuz. Izan ere, esamolde hori hartua da Marina Garcés filosofoaren ibilbide akademikoa azaltzen duen liburu batetik:

Ikastea beti da gure erosotasun-eremutik ateratzen gaituen des-plazamendua. Kezkatzen nau, hala ere, irakaskuntza eta elkar-bizitza hainbeste urruntzen direnean zabaltzen den amildegia. Unibertsitateak, instituzio gisa, distantzia asko ezartzen dizkio ikasteko beharrezkoa den elkarbizitzari. Lehen, distantzia hie-rarkikoaren eta irakasleekiko tratu hotz eta zeremoniatsuen bidez egiten zuen. Gaur egun, espazioen eta denboren kudeake-

ta konplikatuaeren bidez, unibertsitatean mundu guztia ekoizten ari dela (zerbait, zer?), nor bere aldetik, elkarrekin ikasten egon beharrean. Pentsamenduaren marruskadurak gaur egun hainbat forma har ditzake, bai aurrez aurrekoak bai birtualak, baina ezinbesteko baldintza bat behar du, jakintza informazio hutsera mugatu ez dadin: elkarrekin eraiki ahal izatea testuinguruak eta ikaskuntza-harremanak. Ez diogu horri uko egin behar, ezta gaur egungo unibertsitatean ere.¹

«Pentsamenduaren marruskadura» hori izan genuen Azurmendirekin bere eskoletan. Orduan ez nintzen horretaz konturatzen, baina nago irakasle gisa suabe-suabe saiatzen zela adierazten filosofia modernoa ez dela testuekiko jolas hutsala edo autoerreferentziala, filosofoak filosofoekin mintzo beste filosofoei buruz, baizik eta gure errealitate gordinarekin zerikusia zuen zerbait.

Hala esan zuen Azurmendik berak gero, *Elkarri* mugimenduaren aldizkarian argitaratutako elkarrizketan:

Ikasleei beti esaten diet, errealitatea bera eztabaidatu edo ukatzten duen filosofoak hanka sartzten duela. Errealitatea den bezala hartu eta irakurketak egin beharko lituzke, baina errealitatean oinarrituz. Errealitatea interpretatu baino lehen aukerak egiteko joera handia dugu, errealitatea bera ukatzeko eta desegiteko. (Azurmendi 1997)

Noski, «errealitatea den bezala» ez da zerbait sinplea edo gardena: milaka interpretazio, milaka gatazka, milaka balio ditu barnean, kontuan hartu eta interpretatu beharrekoak. Munduaren konplexutasun horretaz jabetu gabe aukerak eta judizioak egiten hastea etika izan liteke –aukerak egiten ditugun bakoitzean agertzen baita etika–, baina etika eskasa, nire ustez. Errealitateari arretarik egin gabe, etika norberaren edo bestearen fiskalizazio gisa soilik ulertzeak purutasunaren bi muturren artean kokatzen gaitu: teoria etikoaren purutasuna, eta tribalismo moralarena. Beste bide bat jorratu nahiko nuke, judizio etikoaren bidea ez dena, diskurtsoa edo metadiskurtsoa ez dena, pentsamenduaren marruskadura praktikoa dena. Ezen etika ez baita mugatzen munduan zer

dagoen gaizki esatera; izatekotan, hori ondorioa besterik ez da. Bada eta izan da, Antzinako Greziatik, etika ulertzeko beste modu bat (Hadot 2006): arreta, autoeraketa eta eraldaketa edo hobekuntza ('autolaguntza' esaten ez naiz ausartuko, baina zergatik ez?) praktika batzuk, 'eskola' edo komunitate batean egiten direnak.

Arretaren etika hori bada zerbait joaten uztea, jadanik balio ez duten ideiak eta identitate zaharrak, oraingo uneari erreparatzeko; Azurmendiren esanetan, «mundua geure esperientziaren begiekin ikusten ikasiz, eta arazoak geure buruekin pentsatuz, ez nondibait inposatu zitzaizkigun eskemekin eta doktrinekin» (Azurmendi 2017: 105). Aldi berean, arretaren etikak zerbait etortzen uztea eskatzen digu. Bene-benetan izan nahi dugunarekin lotura sakona egiten dugunean, bene-benetan zer axola zaiguna, guretzat balioa edo baliagarria zer den identifikatzen saiatzen garenean, balio horiek gauzatzen dituen etorkizuna gauzatzen hasten gara. Nolabait esatearren, datorren munduarekin, oraindik existitzen ez denarekin, engaiatzen gara. Azurmendiren hitzetan berriro, «geure mundu bat behar dugu geu izateko» (*ibid.*: 106).

Mundu horren bertsio asko daude, noski. Abentura guztiak ez dira berdinak; izan ere, batzuk beldurgarriak dira. Pentsamenduak aurreikusten dituen mundu horiek, akaso, poesiaren bitartez ere adierazten dira. Ez da kasualitatea, nik uste, Azurmendiren lehenengo bi liburuak, biak 1971n argitaratuak, poesia eta entsegu liburuak izatea. Nahiz eta entseguaren bidea aukeratu, lehenengo pauso horietan poesiarena ere Azurmendik jorratu baitzuen.

Bada eta izan da, Antzinako Greziatik, etika ulertzeko beste modu bat: arreta, autoeraketa eta eraldaketa edo hobekuntza praktika batzuk, 'eskola' edo komunitate batean egiten direnak

Hitz berdeak izeneko liburuan idatzita dago: «Mundu honek ez du hondamendirik merezi» (Azurmendi 1971: 168). Hain zuzen ere, horrela bukatzen da Azurmendiren poema bilduma, «munduaren apokalipsian», 56ko belaunaldiko sentimendu hura adieraziz: euskal mundu bat bukatzeaz zegoen, baina mundu horrek ez zuen hondamendirik merezi. Gaur egun sentimendu hori globalizatua dugu, klima aldaketa dela-eta, baina ez dakit noraino dugun barneratuta. Zerbait hiltzen ari da eta zerbait berria ari da sortzen oraintxe bertan, gure begien aurrean, konturatu nahi ez badugu ere.

Klima emergentziaren aurrean, Euskal Herriko edo Kataluniako arazoan aurrean bezala, ukazio eta ukazionismo ugari ditugu. «Askatasuna beti kontzientziaren askapenetik hasten delako» (Azurmendi 2017: 105-106), lehenengo urratsa da geuk geure buruan sinestea. Baina beldurrak kontzientzia hori ukatzen digu. Beldurrak uxatzeko, hitzei diegun beldurra uxatu beharko dugu aurretik. 'Ekipo', 'enpresa', 'espíritu' edo 'arrakasta' hitzak ez daude modan gaur egungo euskal hiztegi filosofikoan. Baina hitz horiek guztiak erabili zituen Azurmendik. Non? Bada, jakina da *Gizabere kooperatiboaz* (2016) liburua Azurmendik amaitzen duela modu poetiko edo gutxienez narratibo batez: 'Aroztegiko batzarrean' ipuin anonimoa itzuliz eta txertatuz, eta bertan daude hitzok.

Gara-ren editorial batean eta *Argia*-ko blog batean izan ezik, ez dut beste inon topatu ipuinari erreferentziarik euskaraz. Gaztelaniaz, ordea, ipuina oso hedatua dago Lehen Hezkuntzan. Zergatik gehitu zuen hitzoste hori Azurmendik? «Mito pixka bat, utopia apal bat, eta mundua gure aurrean zabalik» (Azurmendi 2018: 106) edukitzeagatik, akaso? Agian, liburuaren argudioak bukatuta, narrazioak beste modu batez helarazten diolako mezua irakurleari. Argudioak isiltzen direnean, dosi txikiko mitoa eta utopia ere iradokitzaileak izan ohi dira. Baina zein da orduan mezua? Gogora dezagun istoriotxoak: «Kontatzen da behin batean batzar bat bitxia egin zela aroztegian. Erreminten bilkura, euren desadostasunak konpontzeko». Ez dira ados jartzen lanabes tresna horiek,

hasieran bata bestearen akatsak besterik ez dituztelako ikusten. «Hartan arotza sartu zen», eta tresna guztiak lanean jarri zituen, beren gaitasunak erabiliz. Orduan ohartu ziren norberaren balioaz. «Hala bada, ez dezagun gehiago gure alde negatiboetan pentsatu eta ipini dezagun arreta eta gogoia alde positiboetan», horra hor ipuinaren ondorioa.

Gustuko dut istorioa; eta 'marruskadura' hitza berriro agertzen da testuan. Baina bertan arazo bat dago, noski. Ipuinean oso erraza da konponbidea, aroztegiari arotza dagoelako nagusi, eta haren lidergoak beste guztiak lanean jartzen dituelako. *Deus ex machina* bat da, finean. Baina gaur egungo gizarteak ez du halako lidergorik, ez du halako jainkorik, eta (tentazioak tentazio) ez du nahi izango. Ignazio Aiestaranek arazo berbera ikusi du bere blogean: ipuinean, kooperazioaren jakinduria ez da elkarrekin asmatua, «baizik eta arotzak azaleratua, hots, kanpoko edo goiko adimen baten emaitza».²

Arotzik gabeko aroztegia gara, liderrik gabe lidergoaren bila; absoluturik gabeko etika baten bila. Azurmendiren esanetan «orainaldian baldin, etorkizunik gabe» (Azurmendi 1996: 17). Non eta nola topatuko dugu etika hori, ordea? Behar bada, beste pasarte batean Azurmendik aitortzen duen moduan: «Etorkizunari aurre egiteko, erakunde eta formula sozial berriak imajinatu beharko dira araz» (Azurmendi 2018: 106). Baina aurretik ipuinaren beste irakaskuntza azpimarratu nahiko nuke: ipuinak aniztasunaren edo pluralismoaren defentsa inplizitua egiten du. Izan ere, tresnak baliotsuak dira askotariko gaitasunak dituztelako, ezberdinak direlako. Beren desadostasunaren kausa, aldi berean, beren indarraren iturria da, kooperazioa baldin badago. Lan banaketa ondo dagoela gauza jakina da, baina, askotan, mundu akademikoan, ahaztu egiten dugu. Batzuek ikertzen dute, beste batzuek irakasletzan dute zeregin nagusia, beste batzuek kudeaketari ekiten diote noizbehinka, unibertsitateak duen autonomia apur hori mantendu nahian. Denak beharrezkoak gara. Liburuak idazten dituen eta kontuak egiten dituen; artikuluak ebaluatzen dituen eta hitzarmenak negoziatzen dituen. Euskal pentsamendua

egiteko era eta tresna asko daude eta denak beharrezkoak ditugu: analitikoak, historikoak, aplikatuak, metafilosofikoak, fenomenologikoak, antzinakoak, Erdi Arokoak, modernoak, bai eta postmodernoak ere...

Aroztegian askotariko tresnak ditugu. Baina, nola antolatu arotzik gabeko aroztegia? Zerekin ordezkatu dugu nagusia? Askotariko piezek osatzen duten sistema hori nola abiarazi? Erantzun asko dira. Moralitatearen historia naturalean, Juan Ignacio Pérez Igleziasek aipatu ohi du etologiatik datorkigun azalpen naturalista bat (Tomasello 2018): talde batek bere buruari erronka bat jartzen badio, norbanakoak bakarrik lortu ezin duen helburu batekin, animalia handi bat ehizatzea, kasu, sortzen da «nahi partekatu» bat, eta, hortik, ehiza elkarrekin egitetik, hortik «errua», «lotsa» eta «kontzientzia» morala bera.

Nietzscheren «moralaren genealogia» ez dago hortik oso urrun. Edonola izanda ere, argi dago erantzunak ez duela ezer mistikotik; erantzun naturalista da. Eta galdera bera informatikan arazo jakina

Aroztegian askotariko tresnak ditugu. Baina, nola antolatu arotzik gabeko aroztegia? Zerekin ordezkatu dugu nagusia? Askotariko piezek osatzen duten sistema hori nola abiarazi? Erantzun asko dira

da. *Bootstrapping* deitzen zaio prozesu horri, bere burua abiarazten duen sistemarena. Sistema orok kanpoko ekarpena behar du; izan ere, kanpoko ekarpenik gabe ez da sistema autonomorik. Baina *nomos* horrek ez du zertan arotza izan, ez du zertan kanpoko adimen bat izan. Izan daiteke aroztegia bera, praktika zehatz baten bidez bere buruaz kontziente bihurtuta. Autoeraketa prozesu bat da, non sistemak sistemari buruz ikasi duen, bere burua abiarazteko eta gidatzeko prozesua aurrera eramanez, eta nolabait sistemari sistemaren kontzientzia emanez.³

Autonomia eta autoeraketa dira interakzioaren bitartez sortzen diren fenomenoak. Zeintzuk dira kanpo eta barneko baldintzak, zeinei esker sistema autonomo bat bere buruaz kontziente izan dadin? Galdera hori saiatu zen erantzuten Francisco Varela zientzialaria, eta bere lana jarraitu dute EHUn, besteak beste, Alvaro Morenok eta Arantza Etxeberriak. Baita orain MITen dabilen Otto Scharmerrek ere. Guztiek bat egiten dute zera honetan: kontziente izateko prozesuak ahal direla sortu, ahal direla landu, bai norbanakoan (Varela), bai komunitatean (Scharmer).

Zeintzuk dira prozesu horiek? Mugimendu kooperatibistaz aparte –izan ere, kooperatibismoa eraldaketarako tresna bat da, komunitate autoeratuak sortzeko–, prozesu horiek badute zerbait filosofiatik. Ikuspegi materialista batean⁴ ulertuko dut hemen filosofia, Alain Badiouren hitzak hartuz, *metanoia* gisa, gogoia edota bizitza eraldaketa gisa:

Subjektu baten eraldaketa zuzena da, erabateko bihurketa, bizitza aldaketa osoa. Eta, horren ondorioz, erlijiotik oso gertu dago, baina soilik bitarteko razionalen bidez; maitasunetik oso gertu, baina desioaren marruskadurarik gabe; konpromiso politikotik oso gertu, baina erakunde zentralizatu baten soka motzik gabe; arte sorkuntzaren potentziatik oso gertu, baina artearen bitarteko fisikorik gabe; ezagutza zientifikotik oso gertu, baina matematikaren formalismorik gabe, eta fisikaren bitarteko enpiriko eta teknikorik gabe.

Ezagutza guztietatik gertu, baina ezagutza jakin bat izan gabe, Badiouren aburuz filosofia ekintza bat da, «inorengandik guztiengana» libre zuzentzen dena. Badiouri keinu eginez, gehituko nuke filosofia dagoela antzinako ehizatik oso gertu, Tomaselloren arabera etika eta kontzientzia sortu zituen talde ekintza; ehizatik oso gertu, baina hezur-haragizko harrapakinik gabe. (Kasu bietan ezin da bakarka egin: ez filosofia, ez ehiza.)

Zeri erreparatu behar dio sistemak, edo aroztegiak Azurmendiren kondairan, sistema bere buruaz kontziente izateko? Ez etorkizunari ez iraganari, oraingoari baizik. Arlo sozialean

ditugu etorkizunaren haziak eta iraganak utzitako lurra. Eta oraingo honetan zeri erreparatu? Elkarri begiratu eta entzun beharko diote sistemako zatiek, tresna bakoitza beste tresnei begira, *Der Schlüssel* (*Gakoa*) izeneko Schillerren epigraman bezala: «Zeure burua ezagutuko duzu besteen jarduera ikusten baduzu. Besteak ezagutuko dituzu begirada zuregana itzuliz» (Zubiria 2005: 210).⁵

Goetheren eta erromantizismoaren espirituaren arabera, benetako gizarte-transformaziorik ez da izango norberarengandik hasten ez bada. Barne-eraldaketa horretan, entzumena lantzea ezinbestekoa da. Ni eta nire moduan pentsatzen dutenei ez ezik, desberdin pentsatzen dutenei ere arretaz eta enpatiaz entzun behar zaie, elkarrekin eremu berria sortu nahi badugu.

Hori da, nire ustez, Azurmendiren absoluturik gabeko etika, bere obran hasiera-hasieratik dagoena. Itzul gaitezen *Hitz berdeak* liburura une batez, *Prometeo mixerablea* poemara, Prometeo heroiko ez dena: «Zer haiz ba! ez zekiagu/ begiz begi batak bestea/ begiratzen-eta» (Azurmendi 1971: 165).⁶ Nago heroitasun eza horretan, elkarrekikotasun horretan, «begiz begi batak bestea» begiratzean datzala Azurmendiren etika, hein handi batean. Horrela, arotzik gabe ere, lidergoa posible da; baina oraingo honetan lidergoa ez datorkigu, *Os Lusíadas*-en moduan, heroi batzuen borroka edo bidaia epiko batetik. Lidergoa etorriko da praktikatik bertatik, parteei osatzen duten sistemari bere osotasunean erreparatzen diotenean, komunitatea bere buruaz kontziente dagoenean. Gure buruari erreparatzen diogula, «jakiteko badaukagula geure pentsamendu bat» (Azurmendi 2017: 105-106). Ez da erraza kultura lorpen hori; eta filosofia behar du.

Filosofia behar du aroztegiak, baina filosofoa ez da arotza: ezagutzaren tresna guztiak ditu eskura, baina bere zeregina ez da tresnen erregea edo liderra izatea; hori bederen badakigu Platonen garaietatik. Ez: ezin dugu arotza filosofoarekin ordezkatu; bai, ordea, tresna horiek guztiak erabili, filosofia den *metanoia* hori, eraldaketa hori bilatzeko. Eta hori ez du Badiouk bakarrik proposatzen: Scharmerrek ere U teoria

ulertzen du mundu zabalean modu librean hedatzen den arlo sozialeko ekintza-ikerketak gisa, arretaren egitura sakonak eta kolektiboak identifikatzeko eta aktibatzeke asmoz.

Hori guztia oso abstraktua denez, hobe adibide bitartez azaltzea. Scharmerrek MITen garatu duen gizarte aldaketarako teknologiaren bost mugimenduak aipatuko ditut, Azurmendiren (eta Arizmendiarrietaren) testuekin alderatuz.

U teoria arretaren etika bat da, eta bertan hasteko ordena zehatz bat jarraitu behar dugu: 1) Begiratzea, begiratzea, begiratzea. 2) Barneko ezagutza sortzeko, erretiratu eta hausnartzea. 3) Ekintzara pasatzea

Elkarrekin hasi

«Energia arretaren ostean dator», dio Scharmerrek (2016: 415). Izan ere, U teoria arretaren etika bat da, eta bertan hasteko ordena zehatz bat jarraitu behar dugu: 1) Begiratzea, begiratzea, begiratzea. 2) Barneko ezagutza sortzeko, erretiratu eta hausnartzea. 3) Ekintzara pasatzea (Imaz eta Bilbao 2016: 31). Funtsezkoa da prozesu hori banakako gisa garatzea, eta, aldi berean, espazioari eutsi behar zaio prozesua talde mailan aurrera eraman ahal izateko, egitasmo partekatu baten inguruan. Esan bezala, komeni da aniztasuna, tresna edo parte hartzaile desberdinak izatea. Egitasmo horren inguruan elkartuz, konexioa eginez, aurreiritziak alde batera utzi ahal dira. Praktika komunitate batean lan eginez gero, gure gaitasun onenekin lotzen gara, aroztegiko batzarrean bezala.

Azurmendik 1996an kooperatibismoari eskainitako hizaldia batean, ideia berbera agertzen da behin eta berriro. Ziztu bizian aldatuz doan egoeran, «egokitu beharra daukagu munduaren lasterketari» (Azurmendi 1996: 40), baina bidea ez da «esportagarria»: kooperatibismoa posible da,

baina komunitate bakoitzak sortu beharko du bere modu egokieneko kooperatibismoa bere baitatik. Parentesien artean Azurmendik dioen moduan, ez dago «esportaziorik», «krezazioa» baizik. Eta sorkuntzan hasteko behar den pizgarria da «komunitate kontzientziatu» bat. «Hori falta den tokira, alfer-alferrik izango da antolaketa formula kooperatiboak esportatu gura izatea» (*ibid.*: 23).

Elkarrekin sentitu

U teoriar arlo sozialari (*social field*) arreta egiten zaio. Zer dago gure arlo edo soro horretan? Askotan ez dakigu, satorrak bezala nor bere zuloan sartuta. Zentzumen organo kolektiboak behar ditugu, «errealitatea den bezala hartu eta irakurketak egin» ahal izateko, elkarriketaren bitartez euskal pentsamenduak zer pentsatzen duen jakiteko.

Hitzaldi horretan adibide bat jartzen du Azurmendik; XIX. mendean Japoniari modernizazioa gainera etorri zitzaionean, zera sentitu zuten: horren biktima ez bihurtzeko, zorrozta-sunez aurre egin beharko lioketela egoerari. Hori dela eta, etxetik atera behar izan zuten. Beraz, agintari japoniarrek bi ordezkari bidaltzeko erabakia hartu zuten, bata Amerikako Estatu Batuetara eta bestea Europara, modernitatea sakon aztertzeko helburua zutelarik (*ibid.*: 14). Potentzial handiko lekuetarako bidaiak egitea ere aholkatzen du U teoriak (Scharmer 1996: 389). Azurmendik azpimarratzen du etxeko arazoak konpontzea dela azken helburua, talde txikietan lan egiteko beharra gogoratuz:

... kooperatiba askotan lan-komunitateak behar bezala funtzionatzen ez badu, kausak ikusi beharko dira, eta erremedioa aurkitzeko ekimena eta irudimena martxan jarri: komunitate izpiritua bizkortu, beharbada komunitatearen egitura birmoldatu, talde txikitan edo; mekanismo berriak asmatu guztien komunikazio eta erabakibiderako. Ordea etxean problemak daudela eta, beste espazio batera jauzi eginez horiek konpondu nahi izatea, etxea abandonatzea besterik ez da, konpondu ordez. (Azurmendi 1996: 26)

Iturbegia ikusi

Hau da, nire ustez, deskribatzen zailena den urratsa. Fun-tsean, azaleratzen den etorkizunari adi egotean datza. Norberak irudikatu dezala bere paisaia, bere iturria, bere ur-jauzia. Desobedientzia zibilari buruzko entseguan Thoreauk idatzi zuen moduan, «ur xirripa aintzira honetara edo putzu hartara nondik heltzen den ikusten dutenek kemena bildu eta erromesaldia jarraitzen dute iturbegirantz».

«Pentsamenduaren ur jauzia» izenburuan duen kongresu batean, aipatu gabe ezin utzi Zhuangzi klasiko txinatarra, non ur jauzi batean Konfuziok igeri egiteko metodoaz esperientzia interesgarri bat izan zuen. Albert Galvanyren irakurketan, pasarte horren kokka da Konfuzioren *metanoia* bat eragiten duela, moralismoaren arriskuak ikusaraziz eta «maisua ohiko autoritateaz» harago doan «eragin sotilago bat» aldarrikatuz.⁷

«Sorburuetara itzuli beharko genuke guztiok», Azurmendi-
ren esanetan. «Nondik abiatu gara? Nora iritsi nahi genuen? Proiektua sortu zuen jatorrizko ideiar buruzko gogoeta berria egin beharra dago» (*ibid.*: 17). Sorburua, iturbegia –*the source*, U teorian– sinboloak dira, noski, eta sinboloek, argitzen duten heinean, ilundu ere egin dezakete. Baina, dena dela, ez dira zerbait mistikoaren sinboloak. Izan ere, urratsa egunerokoan arreta jartzea besterik ez da, eta filosofikoak diren galderak erantzuten saiatzea. U teoriaren arabera, bi dira galdera sinple horiek: 1) Nor naiz ni? 2) Zein da nire lana?

Arizmendiariaren filosofian eta praktikan gauza bera aurkitzen du Azurmendik:

Arizmendiarietak beti egin zuela, zerbait handia edo txikia egin aurretik, ia inork egiten ez duen zerbait, eta hark alde egin zigunetik agian inork egiten ez duen baina oso sinplea den zerbait: eguneroko lanaz gogoeta egitea. (*Ibid.*: 16)

Arizmendiarietak bere filosofia guztia lanaren gogoetan bildu, eta esaldi bakar batez laburtu zuen: «Lana komunitatearentzako zerbitzua da». Baina komunitatea zer da?

Azurmendik (*ibid.*: 18) dio birpentsatu behar dugula zer esan nahi duen kontzeptu horrek. Zeren gaur egun komunitatea ez baita eskola, ez enpresa, ez herria, ez nazioa edo estatua, edo ez soilik... Beste gauza bat da, etengabe eta elkarrekin sortzen den zerbait.

Elkarrekin sortu

Komunitateak ez du zertan handia izan. Sare boteretsu bati lotuz gero, lauzpabost lagun kopuru nahikoa da, baldin eta asmo komun baten inguruan biltzen badira jakin-minez, enpatiaz eta adorez (U teorian: *open mind*, *open heart*, *open will*). Txikitik hasi eta berehala ekin. Ez dadin lan intelektuala soilik izan. Aroztegiko batzarrean lana egiten baita buruz, eskuz eta bihotzez. Zerbait sortzerakoan, osotasunetik abiatuz, sistema osoari erreparatuz, baina eskalagarriak diren prototipo txikiak eginez. Irudimena aske eta amesten jarrita, jaiotzear zegoen Mondragon Unibertsitatearen inguruko jendeari hala galdetu zion Azurmendik:

... zergatik ez amestu elkarrekin kooperatzen, elkarri laguntzen eta elkar osatzen, kulturalgintzan, orain sortuko duzuen Unibertsitatean, industrian, finantzetan, osasunbidean, alor guztietan, komunitatearen zerbitzu-izpiritu horretako proiektuak eta jendeak, denak elkar hartuta komunitate berri bat sortzeko eginahalean? (*Ibid.*: 36)

Elkarrekin garatu

Prototipo horiekin frogak egin, azkar eta ausart, emaitzen arabera aldaketak egiteko. Hala egin genuen EHUko Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia Fakultatean duela hiru urte *Pentsatu!* jaialdia sortu genuenean, gehiegi pentsatu gabe filosofia kaleratzeko ekintza sorta antolatuz, *Barcelona Pensa* jaialdia aztertu eta gero.⁸ Urtez urte egin izan dugu, eta bakoitzean ezberdin izan da. Marruskadurak (hots, praktikak) ematen duen *feedback*-a erabiliz, garatuko dugu eta jarraituko dugu urtero horrelakoak egiten.

Beste toki eta arlo batzuetan ere U teoria erabili izan da, euskaraz, Gernikan, Getxon, Gasteizen eta Bermeon egin-dako hainbat proiektutan (Imaz eta Bilbao 2016). Kultura aldaketa baten lehenengo zantzuak dira, edo kultura zer den birdefinizio saiakera bat. Aipatu dudan *Os Lusíadas*-i buruzko bere entseguan, Azurmendik deskribatu nahi zuen «Historian herri bat edo kultura bat den fenomeno barne-anitz konplexu hori [...], bere oroitzapen eta ahazpenekin, kontzientzia bezala alegia, orokorki nola hozitu eta egituratu ohi den» (Azurmendi 1995: 100). Egitasmo hori ez da kabitzen ez bere entseguan ezta artikulu honetan ere. Baina argi dut Azurmendirentzat kultura zerbait bada, kontzientzia dela, alegia: bere

burua ezagutzen duen sistema autonomoa, errealitatean eta oraingoan kokatuta. «Kulturak ez dihardu etorkizunaren eza-gutzaz» (Jurij Lotman, *apud ibid.*), ados, baina azaleratzen den etorkizuna aurreikusteko ezinbestekoa da kultura garatzea, zentzumen organo kolektiboetan eta praktika komunitate zehatzetan gauzatzen den kontzientzia sistemikoa.

Eta horixe da nire ustez oraingoaren erronka, zeren gure mundua arriskuan badago, krisian, krisia ez da teknikoa, kulturakoa baizik: «Krisia ez da sistemako teknikei buruzkoa, sistemako gizon eta emakumei buruzkoa baizik, ideiei eta etorkizuneko itxaropenei buruzkoa» (Azurmendi 1996: 17).

Erronkari aurre egiteko, bi gauza behar ditugu filosofia praktikatzen dugun komunitatean: tokian tokikoa elikatzekeo eta aldi berean mundua eraldatzen duten joerak ulertzekeo. Izan ere, artikulu honetako nire bi konklusioak dira: barrura begira, euskarazko filosofian dauden askotariko belaunaldi,

Azaleratzen den etorkizuna aurreikusteko ezinbestekoa da kultura garatzea, zentzumen organo kolektiboetan eta praktika komunitate zehatzetan gauzatzen den kontzientzia sistemikoa

estilo, eskola eta jendea elkartzeko guneak behar ditugu sortu; kanpora begira, eraldatze prozesuetan aktibo dauden gizarte berrikuntza metodologiak gureganatu. Berriro ere Azurmendiren hitzekin, oraingoz bukatzeko:

Gizon-emakumeok komunitatearekin batera, komunitatean, garatzen dugu bakoitzak gure balio sistema, gure nortasuna. Batzuetan komunitatearekin borrokan, aurka; beste askotan handik edoski eta gureganduz. (*Ibid.*: 39)

Oharrak

1. «Aprender siempre es un desplazamiento que nos saca de nuestra zona de confort. Me inquieta, sin embargo, el abismo que se abre cuando la docencia y la convivencia se alejan tanto. La universidad, como institución, impone muchas distancias a la *convivialidad* necesaria para el aprendizaje. Antes lo hacía a través de la distancia jerárquica y del trato frío y ceremonioso con el profesorado. Actualmente, a través de una gestión complicada de los espacios y de los tiempos que tiene como consecuencia que todo el mundo en la universidad esté produciendo (algo, ¿qué?), cada uno por su lado, en vez de estar aprendiendo juntos. Hay un roce del pensamiento que actualmente puede tomar muchas formas, tanto presenciales como virtuales, pero que igualmente necesita de una condición indispensable para que el saber no quede reducido a mera información: poder construir juntos los contextos y las relaciones de aprendizaje. No tenemos que renunciar a ello, ni siquiera en la universidad actual» (Garcés 2018: 130).
2. www.argia.eus/blogak/ignazio-aiestaran/2016/06/21/gizabere-koo-peratiboa-elkarrekiko-historian
3. Aroztegiko tresnak giltzapetuta daude Presoaren Dilema batean. Eta dilema horretatik ateratzeko bide bakarra da elkarren arteko komunikazioa. Jokoen teoria erabiliz egoera ulertzeko baliagarria izan daiteke Toni Domènechen liburu ederra: *De la ética a la política* (1989).
4. Kontzientzia hori Azurmendiren 'arima' hitzaren erabileraren antzekoa da. Haritz Azurmendik honela azaltzen du: «Metafora bat da arima hemen, gizaberearen hezur-haragitan dauden garapenen posibilitatea, pixkanaka, bizitzan zehar forma bat eta beste hartzen ari dena egindako hautu eta bizitako esperientzien arabera» (H. Azurmendi 2019: 119).

5. «Willst du dich selber erkennen, so sieh, wie die andern es treiben./ Willst du die ander verstehn, blick in dein eigenes Herz».
6. Aitor Sorreluzi zor diot poema horrek arreta eman izana.
7. Zhuangzik bestelako hezkuntza eredu bat iradokitzen du, non helburua ez baita ikasleak bete behar diren formulak edo aginduak topatzea, baizik eta maisuaren ohiko autoritatetik urruntzen den eragin sotilago baten pean luze igarotzea (Galvany 2019: 227). Jonathan Lavillari eskerrak Galvanyren lana gogorarazteagatik.
8. Ekai Txapartegi irakaslea izan zen ekimen horren arduradun eta bultzatzaile nagusia.

Bibliografia

- Azurmendi, H. (2019): *Joxe Azurmendiren nazioa Nazionalismo Ikerketen argitan. Abertzaletasun kulturalaren defentsa Euskal Herri garaikidean*. Doktorego tesia. UPV/EHU.
- Azurmendi, J. (1995): 'Topoi nazional/nazionalistak ernazimentuan: Camõesen 'Os Lusíadas'', in Pruden Gartzia eta Iban Zaldúa (argk.): *Historia: zientzia ala literatura? Historiari buruzko gogoeta sorta*, Bilbo, UEU, 89-146.
- (1996): *La idea cooperativa: del servicio a la comunidad a su nueva creación*, Aretxabaleta, Gizabidea Fundazioa.
- (1997): 'Elkarrizketa', *Elkarri* 34, 16-25.
- (2016): *Gizabere kooperatiboaz*, Donostia, Jakin. *Jakin Irakurgaiak* bilduma 47.
- (2017): *Hizkuntza, nazioa, estatua*, Donostia, Elkar.
- (2018): *Beltzak, juduak eta beste euskaldun batzuk*, Donostia, Elkar.
- Badiou, A. (d.g.): 'La filosofía como repetición creativa', *The Symptom* (www.lacan.com/badiou18spa.html).
- Domènech, A. (1989): *De la ética a la política*, Bartzelona, Crítica.
- Galvany, A. (2019): 'Panic, Parody and Pedagogy at the Waterfall. Morality as a Misleading Principle for Moral Actions', in K. Lai eta W. W. Chiu (argk.): *Skill Mastery and Performance in the Zhuangzi*, Londres, Rowman & Littlefield, 201-227.
- Garcés, M. (2018): *Ciudad Princesa*, Bartzelona, Galaxia Gutenberg.
- Hadot, P. (2006): *Ejercicios espirituales y filosofía antigua*, Madril, Siruela.
- Imaz, T.; Bilbao, I. (2016): 'U teoria: inspirazioa eta aldaketa pertsonala, antolakuntzakoa eta gizartearena bultzatzen duen teoria', *Administrazioa Euskaraz* 94, 31-33.
- Scharmer, C. O. (2016): *Theory U – Leading from the Future as It Emerges*, Oakland, Berrett-Koehler Publishers.

- (2018): *The Essentials of Theory U*, Oakland, Berrett-Koehler Publishers.
- Thoreau, H. D. (2009 [1849]): *Desobedientzia zibila*, Oñati, Potxo edizioak. Itzultzailea: Edu Lartzanguren.
- Tomasello, M. (2018): 'Precis of a natural history of human morality', *Philosophical Psychology* 31(5), 661-668.
- Zubiria, M. (2005): 'Algunos epigramas de Goethe y de Schiller', *Revista de Literaturas Modernas* 35, 197-212.